

SUMMARY

Dieniezhnikov S. The Innovative Demands of the Modern Society.

The article is devoted to the peculiarities of functioning of the innovation society as an object of social-philosophical cognition. Special attention is paid to the research of the problem of the innovation system, which is the distinctive feature and innovative society. The article presents the fundamental elements of the research process for the development of innovative society, the processes of renewal and the functions of the innovation society. Special attention is paid to the development of the priorities of education in innovative society and the prolegomena of open education. In summary, the author makes a conclusion about the prospects for the development of innovative society, its socio-philosophical conceptualization.

In modern terms as the direct object of the socio-philosophical cognition is implemented on a global scale innovative model of society and an innovative model of a person (personality). Innovation society as an object of social-philosophical cognition is characterized by several features. At the present stage this is primarily due to such factors as innovation, which can be defined as the target change in the structure or functionality of a particular type. Innovation is understood as the successful application of ideas to solve the existing problems, as well as opening up new opportunities, providing knowledge, creative thinking, ingenuity and dedication. Innovation can enhance the level of structural organization and make changes in the processes of the functioning of society, and in the presence of a crisis affect its state of extreme insecurity. Innovations are powerful and effective lever of the development and self-development of society and its individual sectors. The production and use of innovations and the availability of permanent social mechanisms of reproduction of innovation opportunities is provided by the innovation process. It is a dynamic and positive view of the interaction between the innovator with the external environment as a result of a meaningful purposeful change of a condition of practical activities through the application of new, or previously not used in this branch of knowledge.

Innovative society is one of the distinguishing features of the developed countries in the world which consists of the formation of economic systems, knowledge-based, where the sources of competitive privileges are not resources and cheap labor, and information and ideas. The innovative type of the development is based on the creative use of information, which allows to generate new knowledge in the future to embody it in a variety of public goods.

Key words: *innovative society, an innovative strategy, an innovative personality, innovative education, education in an innovative society.*

УДК 371:132

І. О. Пальшкова

Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського

ЗМІСТ ПІЗНАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті визначено зміст і методи професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи. Крім того, уточнено зміст того, що має бути визначеним процесі формування професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи, а також уточнено, яким методом пізнання має забезпечуватися цей процес. Саме потреба в уточненні дослідницької позиції зумовлена феноменом професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи, його принциповою відмінністю за своїм походженням, сутністю та способом існування від природних. Також визначено приналежність культурних і соціальних явищ до світу вищих

гуманістичних духовних цінностей, виявлено особливості цього зв'язку, що реалізується в процесі гуманітарного пізнання й у вигляді перебігу від артефакту до сенсу, від речі до її цінності, від простого відображення у свідомості людини до розуміння того, що спонукало людину до акту творення.

Ключові слова: професійно-педагогічна культура вчителя початкової школи, практико-орієнтований підхід, гуманітарне пізнання, культура відповідність.

Постановка проблеми. Впровадження практико-орієнтованого підходу в процес формування професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи вимагає обговорення та з'ясування двох моментів. Перший пов'язаний з уточненням змісту того, що має бути визначеним у цьому процесі. Другий – потребує уточнення того, яким методом пізнання має забезпечуватися цей процес. Потреба в уточненні дослідницької позиції в цих двох моментах зумовлена специфікою феномена професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи, його принциповою відмінністю за своїм походженням, сутністю та способом існування від природних.

Мета статті – визначення змісту й методів професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи.

Для виявлення змісту й методу практико-орієнтованого підходу як методології пізнання професійно-педагогічної культури вчителя визначальним є розуміння того, що об'єктом пізнавального відношення є штучний світ, створений людиною для ствердження своєї суті. Але відомо, що гуманітарність будь-якого знання визначається дослідженням не матеріальності світу культури, а його суб'єктності. Об'єкт гуманітарного дослідження завжди має суб'єктивний, людський вимір. М. Бахтін, розкриваючи та обґрунтовуючи особливості гуманітарного знання, підкреслює, що точні науки – «це монологічна форма знання: інтелект споглядає річ і висловлюється про неї. Тут тільки один суб'єкт – той, що пізнає, (споглядаючий) і мовець (висловлюючий). Йому протистоїть тільки безмовна річ. Будь-який об'єкт знання (на разі – людина) може бути сприйнятим і пізнаватись як річ. Але суб'єкт, як такий, не може сприйматись і вивчатись як річ, бо як суб'єкт він не може, залишаючись суб'єктом, стати безмовним, відтак, пізнання його може бути тільки діалогічним» [1, 363].

Гуманітарне знання та процес його створення за своєю специфічною природою відбувається в межах більш складного суб'єкт – об'єкт – суб'єктного відношення, де пізнавальні дії суб'єкта дослідження спрямовані на виявлення в певному культурному об'єкті його творця – культурного суб'єкта. Передумовою для розуміння внутрішнього світу людини, його буття в культурі й культури в ньому є його духовний вимір у категоріях цінності й сенсу. З цього приводу М. Бахтін зазначав, що людське буття як об'єкт наукового пізнання ніколи не може збігатись із самим собою, оскільки воно існує в категоріях цілі й сенсу [1, 109]. Учені підкреслюють, що людське буття за своєю суттю – це життя людини відповідно обраних нею ідеалів і цінностей, у яких відбито її сенси. Саме сенс виявляє духовну спрямованість

практичної діяльності людини, її підставу для самовизначення й самореалізації в культурі. Жоден акт свідомості, жоден артефакт культури не можуть стати зрозумілими без співставлення їх із цінностями, сенсом буття людини [2, 268]. Приналежність культурних і соціальних явищ до світу вищих гуманістичних духовних цінностей виявляє сенс усіх дій людини, і зумовлює її зв'язок з іншими у просторі та часі поза межами її фактичного існування. Виявляючи цей зв'язок, процес гуманітарного пізнання відбувається у вигляді перебігу від артефакту до сенсу, від речі до її цінності, від простого відображення у свідомості людини до розуміння того, що спонукало людину до акту творення.

У межах практико-орієнтованого підходу до пізнання сутності професійно-педагогічної культури вчителя початкових класів цей процес відбувається як сходження від конкретного факту практичної педагогічної діяльності, здійснюваної персоніфікованою особою, творцем, суб'єктом, конкретним учителем до розуміння його світогляду й цінностей, що відображені в меті та способах його діяльності, відтворюваних у них нормах соціальної взаємодії вчителя та його учнів. Обговорення змісту практико-орієнтованого підходу в контексті пізнання професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи й можливості її цілеспрямованого формування не може бути повним без того, щоб не звернути увагу на те, що категорія «культура» акумулює той спосіб діяльності людини, яка принципово відрізняє її активність від будь-яких інших форм. Саме практична діяльність людей є передумовою та дійсною причиною всієї історії культури. Однак учені наголошують, що культуру не можна розуміти як застиглу діяльність: вона не стільки результат, скільки процес. Обмін діяльностями, передавання одного суб'єкта іншому своїх власних сутнісних сил, єдність успадкованої та породжуваної діяльності – характеризують сутність культури. Діяльність характеризує динамічний аспект культури, її «суб'єктну субстанційність» (за Гегелем), тоді як культура виявляє предметне буття діяльності, її об'єктивовану форму. Як уже зазначалось, що будь-яка практика – це завжди цілеспрямована діяльність, спосіб виявлення соціальної активності її суб'єкта за конкретних обставин і конкретними засобами. У перекладі з грецької, практика є діяльністю та за своєю структурою вона має об'єкт, тобто те, на що спрямована активність людини; суб'єкта – саму дієву людину; мету – те, завдяки чому здійснюється дія; результат – кінцевий продукт, створений активністю суб'єкта; засоби – інструменти, за допомогою яких здійснюється діяльність.

Спираючись на цю структуру практики, зміст практико-орієнтованого підходу в контексті пізнання у професійно-педагогічній культурі вчителя представляється можливим конкретизувати таким чином. Об'єктом пізнання в цьому підході виступає конкретна практика культуровідповідної та соціально доцільної діяльності вчителя з навчання й виховання дитини в

системі початкової освіти, в початкових класах. Суб'єктом виступає сам учитель, його персону, особистість, усвідомлювана в контексті сучасних йому соціальних обставин і культури суспільства.

Пізнання мети конкретизується в цілях і цінностях, що спонукали вчителя до навчання й виховання дитини та реалізовані в результатах його професійно-педагогічної діяльності. Результат практики пізнається через конкретні знання, уміння, навички, у яких виявляються навченість і вихованість його учнів. Засоби педагогічної діяльності складають інструменти (методики, підручники, прийоми), за допомогою яких учитель досягав означених результатів.

У процесі реалізації практико-орієнтованого підходу важливо враховувати, що гуманітарне знання базується на результатах пізнання явищ культури за трьома рівнями. Перший рівень – емпіричний, – базується на описі поведінки історичних індивідуальностей, дій конкретних персон, що створюють практику людського буття. Другий рівень – теоретичний, – складається з пізнання цінностей та їх ієрархії, як чинників, що зумовлюють реальні практичні дії означених персон і складають духовний світ їх буття. Третій рівень – методологічний, визначає способи, методи тлумачення сенсів людського буття на матеріалі конкретних практик. Л. Уайт з цього приводу зазначав, що культура повинна пояснюватись у притаманній їй термінах, і, хоча це може виявитися парадоксальним, безпосереднім об'єктом вивчення є не фізична людина, а її культура [6, 141]. Висловлюючи цю думку, автор мав на увазі, що гуманітарне знання зосереджується не на факті фізичного існування людини, її тілесності, а факті її існування в культурі, тобто в контексті соціальних зв'язків з іншими людьми. Культура фактично розглядається в особистісному вимірі суспільства, визначенні її гуманістичного потенціалу, що стверджує цінність і цінності людини.

У гуманітарному знанні соціокультурна реальність предстає з одного боку, як світ неповторних, унікальних, індивідуальних практик людини, з іншого – як світ цінностей, що об'єднують усі практики між собою, робить їх значущими для підтримки й забезпечення життя в культурі та суспільстві всіх інших людей. Цим зумовлена складність і труднощі пізнання духовного, того, що народжується у свідомості іншої людини. У гуманітарному знанні вони відбиваються в координатах подвійного опосередкування, його спрямованості не на саму річ, що створена та існує у культурі, а на спосіб осмислення цієї речі в чужій свідомості: «...Думки про думки, переживання переживань, слова про слова, тексти про тексти. У цьому головна відмінність гуманітарних дисциплін від природничих...» [1, 123].

Розкриваючи сутність і особливості гуманітарного пізнання М. Бахтін підкреслював, що це «складне взаємовідношення тексту (предмета вивчення й обдумування) та створеного обрамляючого контексту

(запитуючого, заперечуючого), у якому реалізується пізнавальна й оцінювальна думка вченого... Людина в її людській специфіці завжди виявляє себе (говорить), тобто створює текст (хоча б потенціальний). Там, де людина вивчається поза текстом і незалежно від нього, то це вже не гуманітарні науки» [1, 127–128]. Іншими словами, дух, свідомість, мислення людини в гуманітарному пізнанні предстать у мовно-знаковому використанні, у формі тексту: «... мова є практичною, наявною і для інших людей і тим самим наявною також для мене дійсною свідомістю» [5, 27].

Матеріальною формою, у якій засобами певного символічного кодування (писемність, математичні, фізичні, хімічні символи, музичні, хореографічні символи тощо) відтворено досвід практичного ставлення людини до світу та його духовна цінність для інших у змісті практико-орієнтованого підходу виступає текст. Слід зауважити, що в культурології, на відміну від філології, текстом розглядається будь-яка знакова структура, яка виявляє певний цілісний сенс і виконує певну культурну функцію. Поняття «текст» у цьому випадку значно ширше його визначення у словниках.

У межах пізнання культуровідповідності буття людини текст предстать матеріальним виразом духовної культури, джерелом пізнання соціально-культурної реальності в її історичному, суспільному й індивідуальному контекстах. Проблема полягає в тому, щоб розпредметити суб'єктивні сенси, що об'єктивовані в текстах, почути через текст голос його творця й таким чином зрозуміти його дух і дух часу, коли він створював свій текст.

Діалогічний контекст, у якому здійснюється таке розуміння – це новий досвід, нова культурна практика. В означеній практиці текст починає існувати у двох контекстах: внутрішньо культурного (авторського) і зовнішньо культурного (дослідника, інтерпретатора). Усвідомлення предмета професійно-педагогічної культури як авторського тексту в діалогічному відношенні виводить гуманітарне пізнання на той рівень, де наголос з інтерпретації, тлумачення тексту в його власних культурних традиціях, нормах переноситься на оцінювання його цінності задля збагачення культури людства, його прогресу.

Будь-який текст виявляється через мову, загальнозрозумілу систему знаків, в іншому випадку він не набуває значення предмета культури, залишаючись природним продуктом діяльності людини. Розуміння тексту як предмета культури, практичного віддзеркалення духовного світу людини, що його створювала, пов'язано з його вторинною суттю, що надбудовується за природною мовною основою. Вихідний рівень розуміння будь-якого тексту пов'язаний з адекватним відтворенням авторського контексту. Бути знаком, у розумінні філософів, це не природна властивість предмета, а його соціальна якість, його «буття для інших». Тобто, усвідомлюючи знак предмета культури, людина опановує його новим соціально значущим змістом.

З цього випливає, що діалектика гуманітарного пізнання зумовлена аналізом зовнішніх об'єктивацій, які у вигляді текстів, знаків і символів детермінують внутрішній світ людини як суб'єкта культури. Мова в цьому процесі виступає практикою дієвої свідомості, формою кодування соціальної пам'яті. «Мова є засобом виразу думок і почуттів, загально значимого змісту й інших особистісних сенсів, душевних станів людини, її інтенцій, її ціннісного ставлення до довкілля й себе самої» [4].

Символічні засоби, знаки, тексти, що дозволяють людині вступати в комунікацію з іншими, орієнтуватись у просторі вчені визначають мовою культури. Мова культури є універсальною формою осмислення реальності, у яку організуються всі знов створені й уже наявні уявлення, сприйняття, образи та інші конструкції, що є носіями сенсу. Народжуючись у практиці соціальної взаємодії, обслуговуючи її, мова фіксує уявлення людини та її ставлення до цих уявлень. У вигляді знаків, що упорядковані в певних текстах, мова забезпечує трансляцію індивідуального досвіду іншим, виявляючи його соціально значущий сенс.

Мовою професійно-педагогічної культури виступають педагогічні поняття й категорії, які використовуються педагогами-професіоналами для позначення явищ педагогічної реальності, процесів і феноменів, що виявляють особливості організації та існування цієї реальності в умовах спеціального закладу освіти – початковій школі. Уміння однаковим способом кодувати повідомлення, що стає нормою для певної спільноти, професійного співтовариства забезпечує простір, у межах якого кожний член цього співтовариства встановлює та відчуває зв'язок зі своїми колегами. Знаки та їх системи, за допомогою яких відбувається кодування повідомлень про реальні практичні дії вчителя з навчання й виховання, стають не тільки засобами організації, опису практики певної педагогічної діяльності вчителя, а й елементами самої професійно-педагогічної культури. Вони утворюють її духовний шар, що перетворює стихійну й невпорядковану практику педагогічної діяльності на впорядковану й керовану певними нормами, еталонами практику професійно-педагогічної діяльності, які відображуються у формі теоретичного знання.

Важливо, що тільки знання всієї системи, елементами якої виступають педагогічні поняття як знаки, забезпечують їх розуміння та правила користування ними. Проте, будь-які педагогічні поняття, позначаючи певні сутності педагогічної дійсності, набувають властивості заміщати їх, унаслідок чого виникає ілюзія, що поняття як знаки є власне педагогічною реальністю. Посилення й розвиток символічних знакових засобів у функціюванні професійно-педагогічної культури засвідчує про домінування соціального змісту, порівняно з індивідуально-особистісним ставленням учителів як суб'єктів і носіїв цієї культури до довкілля й педагогічної дійсності. Випадкове, чи спеціальне використання нових педагогічних понять у системі кодування

педагогічної дійсності та способів її перетворення засобами професійної діяльності вчителя стимулює створення пояснювальних описів і концепцій, нових образних моделей, які розширюють простір професійно-педагогічної культури, наповнюючи її новими сенсами. «Поєднання різних людських систем, успішний діалог культур, що існують у різних семіотичних просторах, забезпечуються не стільки подібністю зовнішніх форм використовуваних знакових систем, скільки співпадінням глибинних сенсів, пов'язаних із цими знаками та визначаючими весь комплекс життя кожного з таких співтовариств» [2, 167].

Розуміння як метод кодування сенсів, відтворених у текстах професійно-педагогічної культури може відбуватися з різною метою. В одному випадку, такою метою може бути встановлення зв'язків, відношень і залежностей між предметами, відображеними в тексті. І в цьому моменті воно співпадає за своїм змістом із природничим знанням.

У другому – гуманістично «розпредмечуваному» розумінні, метою стає відновлення тих сенсів, які опредмечувані автором у певних формах. За розпредмечуванним розумінням відтворюється ситуація мислення автора або тих осіб, для яких цей текст створювався та існував як артефакт. Проблема полягає в тому, щоб розпредметити суб'єктивні сенси, об'єктивовані в текстах, почути, виявити в них голос людини й через це зрозуміти дух минулих часів, практик інших часів, створюваних людиною з певною метою.

Отже, однією з умов розуміння текстів Я. Коменського, К. Ушинського, А. Макаренка та інших авторів практик педагогічної діяльності є адекватне відтворення дієвих у їх час «моделей світу», де певне місце відводиться людині, дитині, освіті й іншим явищам, що складають сутність соціальної та педагогічної дійсності. Глибина розуміння текстів, створених авторами в інші часи, в інших культурах, знаходиться у прямій залежності від ступеня відтворення категорій, крізь призму яких відображається картина світу, прийнята в певному суспільстві на певному етапі його розвитку, у властивій йому культурі.

Так, підсумовуючи, слід констатувати, що особливістю змісту пізнання професійно-педагогічної культури вчителя початкових класів у контексті практико-орієнтованого підходу є усвідомлення досвіду професійно-педагогічної діяльності як унікальної практики, що має свого творця – автора з усіма притаманними йому рисами суб'єктної неповторності й особистісної унікальності, зумовлених певним історичним часом і рівнем наявної культури. Саме авторський, людський сенс професійно-педагогічної практики надає знанням культуровідповідного сенсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – Л. : ЛГУ, 1976. – 180 с.
2. Введение в педагогическую культуурологию / под ред. Е. В. Бондаревской. – Ростов-на-Дону, 1996. – 170 с.

3. Коршунов А. М. Диалектика социального познания / А. М. Коршунов, В. В. Мантатов. – М. : Политиздат, 1988. – 383 с.
4. Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия. – М. : Издательство МГУ, 1979. – 319 с.
5. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – Т. 23. – С. 5 – 907.
6. White L. A. Culturological and psychological interpretations of human behavior / L. A. White // American Sociological Review. – December, 1947.

РЕЗЮМЕ

Пальшкова И. А. Содержание познания профессионально-педагогической культуры учителя начальной школы.

В статье определено содержание и методы профессионально-педагогической культуры учителя начальной школы. Кроме того, уточнено содержание того, что должно быть определенным в процессе формирования профессионально-педагогической культуры учителя начальной школы, а также уточнено, каким методом познания должно обеспечиваться этот процесс. Именно потребность в уточнении исследовательской позиции обусловлена феноменом профессионально-педагогической культуры учителя начальной школы, его принципиальным отличием по своему происхождению, сущности и способам существования от природных. Также определена принадлежность культурных и социальных явлений к миру высших гуманистических духовных ценностей, выявлены особенности этой связи, что реализуется в процессе гуманитарного познания и в виде течения от артефакта к смыслу, от вещи к ее ценности, от простого отражения в сознании человека к пониманию того, что побудило человека к акту творения.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая культура учителя начальной школы, практико-ориентированный подход, гуманитарное познание, культура соответствия.

SUMMARY

Palshkova I. The Contents of Cognition of Professional and Pedagogical Culture of a Primary School Teacher.

The article defines the contents and methods of professional and pedagogical culture of a primary school teacher. In addition, the specified contents that must be defined during the formation of professional and pedagogical culture of primary school teacher and special knowledge are analyzed. It is necessary to clarify the position of the research phenomenon caused by professional pedagogical culture of a primary school teacher.

Belonging to cultural and social phenomena to higher world humanistic spiritual values discovers the meaning of all human actions, and causes its relationship with others in space and time beyond its actual existence. Identifying this relationship, the process of human cognition is in the form of motion artifact to make sense of things to its values, from simple mapping of human consciousness to understand what prompted the man to the act of creation.

Within the practice-oriented approach to the knowledge of the essence of professional and pedagogical culture of a primary school teacher, this process takes place as the ascent of the particular facts of practical teaching activity performed by a personified entity, a creator, a subject specific teacher to understand his worldview and values that are reflected in the purpose and methods of its activity, reproducible them norms of social interaction of the teacher and his pupils. The discussions of the contents of the practice-oriented approach in the context of the knowledge of professional pedagogical culture of a teacher of primary school and the possibility of its purposeful formation cannot be complete without having to not pay attention to the fact that the category of «culture» accumulates the manner of a man who distinguishes his activity on any other forms. It is practical activity of people is a prerequisite for a valid reason and the whole cultural history.

So, summing up, it should be noted that the feature content knowledge and pedagogical culture of a professional primary school teacher in the context of the practice-oriented approach is the awareness of professional experience and educational activities as a unique practice that has its creator – the author with all its uniqueness subjective features and personal uniqueness, due to certain historical time and the level of the existing culture. This author’s human sense of professional and pedagogical practice provides knowledge of culture-compliance.

Key words: *professional and pedagogical culture of a primary school teacher, the practice-oriented approach, human cognition, culture-compliance.*